

осмислення віртуального образу Я та ціннісних орієнтирів власної діяльності, формування позитивно-схвального чи негативного ставлення до нього, віртуальну реконструкцію власної ідентичності.

Таким чином, аналізуючи активність особи в соціальній мережі з метою оцінки її психологічного здоров'я та ймовірних психологічних проблем, слід зважати на можливу невідповідність віртуального та реального образу Я. Проте, у будь-якому разі, створений віртуальний образ Я репрезентує певний аспект істинного Я. З метою оцінки особистісних якостей враховують вказане ім'я та його формулювання, аватар, характер заповнених даних про себе, перелік спільнот, фотографії, кількість друзів, статуси тощо. Зважають на характер заповнення сторінки: зміст, кількість і характер постів. Зміна звичного рівня активності може бути зумовлена як ситуативними чинниками, так і спричинена глибокими переживаннями, чи бути виявом екзистенційної фрустрації, справжньої життєвої кризи, своєрідним криком про допомогу. Слід враховувати характер спільнот, членами яких є особа, оскільки темоцентрованість спілкування в спільнотах може мати вагомий вплив. Особливо варто зважати на наявність у переліку спільнот, орієнтованих на суїцидальну тематику. Інтенсивність впливу може бути посилена, якщо особа, крім участі у тематичній спільноті, здійснювала пошук інформації цієї тематики в інтернеті. Завдяки сучасним технологіям виникає «бульбашка фільтрів», пов'язана із використанням веб-сайтами алгоритмів вибіркового вгадування: на основі пам'яті про минулі запити, історії пошуку, надалі відбувається селекція інформації пошуковим сайтом, особі активно пропонуються лінки на тематику, яка цікавила, створюючи уявлення, що світ крутиться навколо цієї проблеми і, фактично, усуваючи альтернативну інформацію.

Соціальні мережі є місцем, де підлітки проводять багато часу, маючи можливість непомітно, часто анонімно, або в образі свого віртуального Я знаходитися в потоках інформації певного спрямування. Ці потоки можуть захоплювати і спрямовувати певним чином потік свідомості, спричиняючи зниження здатності критичної оцінки і задаючи вектор прийняття рішення. Проблема безпеки в Інтернеті стосується не лише можливого цілеспрямованого насильства, не менш небезпечним є Інтернет як безодня, яка притягує і затягує.

Підсумки. Інтернет та соціальні мережі – об'єктивна віртуальна реальність, без якої неможливо уявити життя сьогодні. Віртуальна самопрезентація у соціальних мережах є виявом особистості власника персональної сторінки, проте може відображати як Я-реальне, так і Я-ідеальне, чи Я-презентаційне. Водночас створений образ може впливати на особистість його автора, механізми цих реципрокних зв'язків є складні і мало передбачувані. Активність у соціальних мережах містить велику кількість інформації про особистість стосовно її когнітивної та ціннісно-мотиваційної сфер, почуття гумору, рівня інтелекту, знань та інтересів, емоційної саморегуляції тощо. Оцінка стану психологічного здоров'я та психологічних проблем потребує урахування отриманої із соціальної мережі інформації, водночас співставленням із відомостями про життя особи «в реалі». Доцільно рекомендувати психологам, у разі відомостей про проблеми у старшокласників, звертатися до персональних сторінок в соціальних мережах з метою отримання додаткової інформації.

Лілія Дзудило,

студентка,

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ПРОЯВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ

У статті представлений аналіз гендерних стереотипів у літературі для молодших школярів як засобів прихованого психологічного тиску на особистість дитини і гендерні аспекти формування читачьких інтересів учнів конкретного навчального колективу.

Liliia Dzudzylo

GENDER STEREOTYPES IN CHILDREN'S LITERATURE AS A MANIFESTATION OF PSYCHOLOGICAL PRESSURE

The article provides the analysis of gender stereotypes in the literature at primary school as means of hidden psychological pressure on the child's personality and gender aspects of the development of reader interests of school children of a certain academic group.

Дитяча книга завжди була, є і буде могутнім засобом впливу на юного читача. Якщо сім'ю і школу можна назвати зовнішніми чинниками формування особистості, то література, безперечно, є внутрішнім чинником. Книга швидко знаходить шлях до розуму і серця дитини, бо ненав'язливо пропонує життєві орієнтири. Маленький читач не сприймає її як «виховного диктатора», а, швидше, як друга і радника. Суспільство прагне визначати, які книги будуть виховувати підрастаюче покоління, які чинники

визначатимуть читацькі інтереси. У час, коли відбувається злам традиційних гендерних ролей, постає питання: який виховний ідеал пропонує книга: дитини, «скованої» гендерними стереотипами, яка під впливом постійного психологічного тиску не може гармонійно розвиватися, чи успішної особистості, здатної до повноцінної самореалізації у сучасному світі?

Літературознавці (С. Павличко, О. Забужко, Т. Гундорова, В. Агеєва, Н. Зборовська, Т. Качак) досліджують «гендерну природу» тексту. Гендерний аналіз стає ключовим у аналізі української літератури для дітей у статті Т. Качак [5, с. 60 – 74]. Розгляд поставленої проблеми неможливий без урахування наукових праць із гендерної педагогіки.

Мета статті – спроба проаналізувати гендерні стереотипи у літературі для молодших школярів як засоби прихованого психологічного тиску на особистість дитини, а також окреслити гендерні аспекти формування читацьких інтересів учнів конкретного навчального колективу.

Перше знайомство дитини з книгою і читанням відбувається у сім'ї. Сучасні батьки часто не знають, які книги краще читати дітям, тому звертаються за порадою до Інтернет-сайтів. Один із таких ресурсів – Всеукраїнський освітній портал «Острів знань» [1], де авторитетно заявлено, що його творці знають «про проблеми української освіти і виховання не з чуток» [1]. Це, безперечно, викликає довіру в недосвідчених батьків. Серед корисних порад портал пропонує статтю «Казки для хлопчиків та казки для дівчаток» [4]. Спочатку батькам пояснюється, що «... і дівчаткам, і хлопчикам потрібно читати найрізноманітніші казки, ... Тому оголосити певні казки «чоловічими» і не читати їх дівчаткам, і навпаки, було б дивно» [4]. Однак, у наступних частинах статті спостерігається ніщо інше, як психологічний тиск на читачів.

Виділяють кілька типів так званих «Казок для хлопчиків». Перший з них – казки про правильне співвідношення «брати-давати». Крім опису виховного значення цих творів, вказується порада: «Якщо мама в перші 5–6 років сформує правильне розуміння «брати-давати», вона зробить величезну роботу» [4]. Батька як учасника виховання дитини, автор не згадує. Невже стаття призначена для одиноких мам? До іншого типу казок – «Чоловіче рішення» – також є подібні рекомендації: «І чим раніше мама дозволить своєму синові приймати рішення, брати на себе відповідальність за свої вчинки, тим легше йому буде, коли він встане на самостійний дорослий шлях ...» [4]. А хіба дівчатка не повинні вчитися приймати самостійні рішення? Чи, може, майбутні жінки, відповідно до стереотипу фемінності, мають бути лише залежними від чоловічих рішень? Далі пропонується прочитати хлопчикам «Героїчні казки». У цих текстах на шляху головного героя «зустрічаються труднощі, але до своєї мети він завжди приходять переможцем...» [4]. Виникає аналогічне питання: чому це казки лише для майбутніх чоловіків? Адже сучасна жінка також здатна на самопожертву, і вже точно може прагнути досягнення своєї мети. А в рубриці казок «Майстер своєї справи» ще одна пропаганда гендерних стереотипів: «Для хлопчика, крім хорошої освіти, важливо володіти яким-небудь ремеслом» [4]. Жінка – лише домогосподарка, яка виховує дітей, тоді як чоловікові потрібна якісна освіта. Чому сучасний Інтернет-проект поширює міф про можливість успішної кар'єри тільки для осіб чоловічої статі? Сьогодні жінки займають високі посади, фінансово забезпечують себе, є відмінними професіоналами.

Справжньою вершиною стереотипного підходу до літератури для дітей можна назвати виокремлення останнього типу казок, рекомендованих хлопчикам – «Чотири архетипічні ролі». Тут розповідається про те, що чоловік виконує ролі «Годувальника, Захисника, Вчителя та Продовжувача роду» [4]. Найбільше нас обурює саме роль «наставника». Кого має вчити хлопчик, коли виросте? Нерозумних і безпорадних жінок?

У своїй статті І. Сірик так описує маскуліність як гендерний стереотип про «ідеал чоловіка»: «Традиційно, чоловічими якостями вважаються: раціональність, успішність, цілеспрямованість, наполегливість, витривалість, відповідальність, ініціативність, виваженість, здатність до ризику тощо» [7]. На жаль, саме ці риси і формують запропоновані хлопчикам казки.

Не менше вражають казки, рекомендовані дівчаткам. «Кожній мамі, у якої росте донька, важливо знати, що дівчинка сприймає не стільки ідеї виховання – бути охайною, зберігати сімейне вогнище, бути терплячою, працьовитою – скільки спосіб їх передачі» [4]. Отже, дитину повинна виховувати лише мама; ідеал виховання дівчинки – покірна домогосподарка, яку так піднесено називають «берегинею домашнього вогнища»; а остання порада – дбати про «спосіб передачі ідеї виховання» – адресована швидше матерям. Якщо у казках для хлопчиків виділяли п'ять типів, то в казках для дівчаток обмежились трьома: «Хороша господиня», «Добра мати», «Бажана жінка». У описі останнього виду творів імпонує речення: «Принцип цнотливості – сьогодні вкрай важлива ідея для виховання дівчинки» [4]. Загалом, поради, які пропонує «Острів знань» щодо казок для дівчаток, абсолютно відповідають стереотипному ідеалу жіночої поведінки, яка «ототожнюється з емпатійністю, турботливістю, добротою, ніжністю, лагідністю, привабливістю, моногамністю, поступливістю, тактовністю, скромністю, кокетливістю, хитрістю, інтуїцією та умінням господарювати» [7]. Дуже жаль, що автором статті, доктором психології, директором Міжнародного Інституту Комплексної казкотерапії Т. Зінкевич-Євстигнеєвою, не враховано нових поглядів на гендерні аспекти формування особистості дитини.

Проаналізуємо підручники. Науковці В. Гайденко та І. Предборська зазначають, що українські підручники початкової школи є «...гендерно стереотипізовані; традиційний розподіл праці та андроцентризм є піддрунтям таких стереотипів. Гендерні відмінності акцентуються як у точних науках («Математика»), так і в гуманітарних науках («Рідна мова», «Читанка», «Я і Україна»)» [2, с. 223 – 238]. Так, у «Букварі» країна ідентифікується з матір'ю. Мати постає мудрою жінкою, берегинею домашнього вогнища, виховує дітей, займається кулінарією. У багатьох випадках мати показана як слабка жінка («лікар виписав мамі ліки»), яка важко працювала. Читачам її стає жаль, але ж саме жаль і співчуття налаштовує дитину на сприйняття людини як меншовартісної. Чому в підручниках початкової школи культивується образ України саме як покинутої жінки, втомленої працюю, або «знедоленої, безталанної матері» (Леся Українка)? Щоб спонукати дівчаток змалечку до роздумів та прийняття ідеї про тяжку жіночу долю, а в хлопчиків викликати зневагу і дещо зверхнє ставлення до жіночої статі?

У той час як образи матері домінують у «Букварі», образи батька зустрічаються лише 16 разів. Отож стає незрозуміло, чи бере участь батько у вихованні дитини. Але *Батьківщина* (яка є матір'ю-Україною, природою-годувальницею) походить від «батька», існують *батьківські* збори, дуже сентиментально згадується *батьківський* поріг. І. Кон зауважує: «За кількістю контактів з дітьми сучасні татусі не тільки не поступаються попереднім поколінням, але навіть перевищують їх, особливо в сім'ях, заснованих на принципі рівності статей...». Однак це не відображається в підручниках. Незважаючи на недостатню репрезентаційність чоловічої діяльності, остання розглядається як важлива для сім'ї. Якщо жіноча робота стосується повсякденності й побуту («мама і сестра одягають фартушки», «мама гарно зв'язала нам м'якенькі шкарпетки»), то чоловіча робота – управління та прийняття рішень («тато купив комп'ютер для всієї родини», «тато-фермер»). Гендерний символізм очевидний у розподілі праці: професії, які втілюють експресивну функцію і не потребують вищої освіти, – для жінок (няня, швачка, перукар), а професії, що пов'язані з інструментальною функцією та раціональністю, – для чоловіків (лікар, науковець).

У підручниках «Рідна мова» та «Читанка» для 2–4 класів мати залишається провідною і центральною фігурою. У підручниках для 2–4 класів життя чоловіків описується як соціально значуще, що супроводжується відповідними ілюстраціями: будівництво житла, висаджування дерев, наявність сина. До способу життя хлопчиків пропонується новий рекреаційний вид діяльності – тренажерний зал (Читанка: підручник для 3 кл.). Таким чином, активність подається як типово маскулінна. Цікавим прикладом у плані гендерно-стереотипізованого навчання та засвоєння матеріалу є вивчення числівника. Ілюстрація до цього уроку показує кількість білизни, випраної вручну Мар'янкою (Рідна мова: підручник для 4 кл.). По-перше, можливо, дівчинка вміє робити ще щось, крім прання, наприклад, працювати з комп'ютером. По-друге, невже науковий прогрес не досяг її оселі? Чому пропагується архаїчна культура?

Гендерні стереотипи також мають місце в підручниках з математики. Зокрема, у задачах подаються стереотипні жіночі повсякденні обов'язки (консервація, приготування вареників, печива або вирощування курей), які жінки/дівчата виконують не для власного самовдосконалення, а для когось/чогось іншого (чоловіка, сім'ї). А чоловіки, навпаки, насолоджуються життям. Вони самодостатні, завжди асоціюються зі швидкістю, рухом, технологіями (наїзник, турист, лижник, велосипедист). Чоловіки – інтелектуали: «В Андрійка – 32 журнали «Пізнайко»», «Тарас вирізав 8 трикутників» (Математика: підручник для 3 кл.) [2, с. 223 – 238].

Варто зазначити, що діти часто намагаються проаналізувати гендерні стереотипи, які пропагуються в навчальних підручниках. Можливо, таким чином молодші школярі прагнуть звільнитися від прихованого інформаційного тиску. Вчителька 1–4 класів Лариса Левашова описує випадок із педагогічної практики: «Розв'язуємо задачу: «У саду працювало 9 дітей, 19 жінок, а чоловіків в 4 рази менше, ніж дітей і жінок разом. Скільки чоловіків працювало в саду?» Учень: «А що, чоловіки ледарі?». Я: «Чому?». Учень: «Вони повинні бути опорою, допомагати жінкам і дітям, а їх працювало менше всіх!» [6, с. 58]. Хлопчик помітив, як у запропонованій задачі відбулася трансформація гендерних стереотипів. Розв'язавши задачу, учні дізнаються, що в саду працювало 7 чоловіків, тобто, навіть менше, ніж дітей. Чим не порушення прав неповнолітніх?

У книгарнях нашого міста увагу маленьких відвідувачів привертають яскраві рожеві плакати, які рекламують книжкову продукцію серії «Вінкс». Дівчаткам пропонується широкий асортимент книг про фей-красунь, які рятують світ і водночас вирішують особисті проблеми. Благородна місія порятунку, звичайно, не є стереотипно фемінною, а навпаки, робить героїнь активними і самостійними. Однак, зовнішній вигляд фей аж занадто ремінний: ясноокі, стрункі, довгоногі красуні, модно одягнені. Вони всіляко підтримують геть не дитячий образ: і без того тонку талію підкреслюють короткими майками-топами, носять взуття на високих підборах і міні-спіднички. Тенденція гіперболізації фемінності у казкових образах властива не тільки літературі. Так, образи «Вінкс» – цілий культ для дівчаток: популярні ляльки, мультиплікаційні фільми, мюзикли, льодові шоу, розмальовки, одяг, взуття з героями, комп'ютерні ігри, і, звичайно, безліч клубів по всьому світу. Все це у комплексі діє на формування особистості дитини, закладаючи підвалини уявлень, переконань, смаків тощо. Це, безперечно, інформаційне насильство. Якщо період гри – це дошкільний і

молодший шкільний вік, то чому ж феї «Вінкс» виглядають як дорослі жінки? Деякі зображення героїнь, доступні для маленьких шанувальниць в Інтернет-ресурсах [3], для підкреслення фемінного образу доповнені ще й спокусливим поглядом. Такі картинки кокетливі й дещо еротичні. А де ж світ дитячої наївності, невинності? Де, взагалі, дитячість? Сьогодні йде інформаційна війна за свідомість підростаючого покоління, яку, на жаль, виграє «Вінкс», нав'язуючи дівчаткам стереотипну гендерну поведінку.

Провівши педагогічний експеримент на базі Івано-Франківської загальноосвітньої школи №11, ми з'ясували гендерний характер формування світоглядних уявлень та читацьких інтересів учнів. Так, аналіз книг, запропонованих бібліотекою, і тих, що є у класній кімнаті, а також вирішення учнями завдань, дали змогу переконалися, що лише 3% дітей продемонстрували гендерно нестереотипні літературні зацікавлення.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що вільна від гендерних стереотипів книга для дітей стане підґрунтям для розвитку читацької культури учнів та формування нової української генерації, здатної творчо і критично осмислювати буття, повноцінно розвивати у собі кращі людські риси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всеукраїнський освітній портал «Острів знань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ostriv.in.ua/page/code-c644c5b25>.
1. Гендерна педагогіка : [хрестоматія] / [за ред. В. Гайденко ; переклад з англ. В. Гайденко, А. Предборської]. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 313 с.
2. Ігри «Вінкс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://winx-games.com/pervie-krilishki-winx.html>.
3. Казки для хлопчиків та казки для дівчаток / Корисне / Серйозна розмова / Поради батькам // Всеукраїнський освітній портал «Острів знань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korysne.ostriv.in.ua/publication/code-5B491EDF4BE27/list-13B12562327>.
4. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти : літературознавчі та науково-методичні статті, рецензії / Т. Качак. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. – С. 60 – 74.
5. Левашова Л. Педагогічні притчі та байки / Л. Левашова // Початкова школа. – 2013. – № 10. – С. 58.
6. Сірик І. Гендерне виховання молодших школярів як засіб формування їх уявлень про егалітарну сім'ю / І. Сірик // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Чернігів. – 2009. – Вип. 61. – С. 153 – 156.

Василь Дяків,

вчитель, заступник директора
з навчально-виховної роботи,
Заліщицька державна гімназія
Тернопільської області

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

У статті проведений порівняльний аналіз українського та світового законодавства з питань захисту прав дітей в інформаційному просторі. Наводяться приклади ефективного механізму державного регулювання подачі інформації для неповнолітніх з урахуванням сучасних викликів. З'ясовуються причинно-наслідкові зв'язки між небезпечним інформаційним продуктом для молоді і формуванням ціннісних орієнтирів. Досліджується негативний вплив на фізичне, психологічне та моральне здоров'я підростаючого покоління, узагальнено роль громадськості у протидії поширенню негативної інформації.

Vasyl Dyakiv

STATE POLICY IN THE AREA OF PROTECTION OF CHILDREN IN MEDIA SPACE: THE UKRAINIAN AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article provides the comparative analysis of Ukrainian and international legislation on children's rights in the informational space. Examples of effective state regulation mechanism of presenting information to minors are outlined. Casual relationships between dangerous informational products for young people and development of their values are studied. Negative impact on the physical, psychological and moral health of teenagers is analyzed.

Інформаційний простір України на сучасному етапі має безліч викликів, які стосуються механізмів контролю щодо його впливу на малолітніх та неповнолітніх. Технічні можливості інформаційного забезпечення суспільства потребують постійного нормативно-правового забезпечення щодо суб'єктів інформаційної діяльності. Вирішення цієї проблеми не можна досягти без запровадження експертизи в інформаційній сфері, оскільки «заборонні» функції держави сьогодні є малоефективними і нерідко стають об'єктом критики з боку інститутів громадянського суспільства.

Проблему впливу засобів масової інформації на свідомість неповнолітніх вивчали такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: В. Батиргарєєва, Р. Берон, О. Волянська, В. Голіна, Б. Головін, В. Гончаренко, О. Гордякова та інші.